

DRAGANA KUJOVIĆ
(Sarajevo)

UPOREDNA ANALIZA KOLOKVIJALIZAMA U RJEČNICIMA

Uparedna analiza kolokvijalizama, kojom ćemo se nastojati baviti u ovom radu, na materijalima rječnika: Mustafa, Ibrahim et al.: *Al-Muġam al-waṣīṭ*, I-II. Maṭba'at Miṣr, al-Qāhira, 1960-1961, str. 1081, Wehr, Hans: *A Dictionary of modern written Arabic (Arabic - English)*, Ed. by J. Milton Cowan, Fourth edition, Wiesbaden, Harrassowitz, 1979, str. 1310 i Baranov, H. K.: *Arabsko-ruskij slovar'*, 5. izd. Moskva, 1976, str. 944, jeste pokušaj da se izvedu dokumentima potkrijepljeni zaključci o mjestu i tendencijama tretmana kolokvijalizama u savremenom arapskom književnom jeziku. Budući da je svaki od rječnika, vođen svojom koncepcijom, dao drugačiji stav i drugačiji osnov za razmišljanje, već na samom početku se jasno pokazalo da nas ovakva analiza može dovesti samo do konstatacije i opisa jednog stanja u arapskoj leksikografiji, odnosno leksikologiji, koje po svojoj fizionomiji teško može ponuditi odgovor na pitanje: Koje su granice dozvoljenog kontakta između književnog jezika i dijalekta?

Počnimo najprije od nekoliko grafičkih prikaza:

al-Muġam al-waṣīṭ zabilježio je kao kolokvijalizme slijedeće riječi: "الشفقة" (485), "الحرام" (169), "الشخيفية" (478), "الدّمس" (296), "الجربوع" (114). Ako riječ "الشفقة" označimo brojem "1", zatim brojem "2" riječ "الحرام" i tako redom, slijedeća slika će nam pomoći da paralelno pratimo tretman ovih riječi kako u WEHROVOM rječniku (1979) tako i u rječniku H.K.BARANOVA (1976). Pri tome rječnik "al-Muġam al-waṣīṭ" označićemo rimskim brojem "I", rječnik H.WEHRRA brojem "II", a rječnik H. K. BARANOVA brojem "III". Ukoliko se tretmani budu podudarali stavljaćemo oznaku "=", zatim ako dati kolokvijalizam u drugom rječniku ne bude imao kolokvijalni predznak, stavljaćemo oznaku "+" i ako nije uopšte zabilježen, oznaku "-". Napominjemo da smo u ovom prikazu pratili kod rječnika s kojim se vršilo poređenje prisustvo oznake za kolokvijalizam samo uz odgovarajuće značenje riječi, dok nas ta oznaka uz neka druga značenja ovog puta nije interesovala.

Slika br. 1

	I	II	III
1. kolokvijalizam		+	+
2. kolokvijalizam		+	+

3. kolokvijalizam	=	+
4. kolokvijalizam	=	+
5. kolokvijalizam	-	+

Drugi prikaz odnosiće se na riječi uzete iz rječnika H. WEHRA (izd. 1979). Oznaku za dijalektizam nose npr.: "تَنَاقُ tanak" (118), "شَحْتُ šaḥata" (534), "نَعَامُ nammâm" (1172), "مِرَايَةُ mirāya" (369), "بَلَّاشُ balāš" (87). Kao i u prethodnom slučaju prvu od navedenih riječi označićemo brojem "1", drugu brojem "2" itd. Sve ostale oznake ovdje će na isti način biti upotrijebljene, dakle rječnik "al-Muʿğam al-wašī" označićemo rimskim brojem "I", rječnik H.WEHRRA brojem "II"... Na osnovu svega navedenog dobićemo sljedeći grafički prikaz:

Slika br. 2

	II	I	III
1. kolokvijalizam	-		+
2. kolokvijalizam	-		+
3. kolokvijalizam		+	+
4. kolokvijalizam	-		+
5. kolokvijalizam	-		=

Treći grafički prikaz odnosiće se na riječi koje je kao kolokvijalizme obilježio BARANOV u svom rječniku "Arabsko-ruskij slovar" (izd. 1976). Ovdje smo, kao i kod naprijed navedenih prikaza, nasumice, bez nekog posebnog reda i sistema izvukli nekoliko kolokvijalizama: "بِرِشْتُ" (66), "أَلِيَهُ" (738), "مَسْجِدُ" (363), "عَزُ" (562), "بِسُ" (70). Grafički prikaz ćemo napraviti sljedeći isti sistem oznaka kao i kod prethodna dva prikaza - dakle, riječi "بِرِشْتُ", "أَلِيَهُ", "مَسْجِدُ" itd. nosiće oznaku "1", "2", "3"... prema redu kojim smo ih gore naveli, dok će oznake "I", "II", "III", "+", "-", "=" zadržati i ovog puta istu vrijednost.

Slika br. 3

	III	I	II
1. kolokvijalizam		-	+
2. kolokvijalizam		-	-
3. kolokvijalizam		-	-
4. kolokvijalizam		+	-
5. kolokvijalizam		+	-

Pogledamo li još jednom slike koje smo dobili, uočićemo da je veoma mali broj podudarnih tretmana, naravno ukoliko je data riječ uopšte zabilježena u rječniku s kojim se vršilo poređenje. Razumije se da nam ovi prikazi nisu, niti mogu biti, globalni orijentir u sagledavanju date situacije, već smo se njima poslužili kao vrlo ilustrativnim isječcima u potkrepljivanju tvrdnje da nijedan od tri rječnika nije imao zajednički, čak ni približan selektivni filter za dijalekatsku građu. Riječ "بِس", koju BARANOV obilježava kao dijalektizam, "al-Mu'ğam al-wašī" uzima kao tuđicu preuzetu iz persijskog jezika ("al-Mu'ğam al-wašī" 1960-1961, 55), dok u WEHROVOM rječniku na tu riječ uopšte ne nailazimo. O odnosu ova tri rječnika prema dijalekatskoj leksici teško nam nešto više može reći broj dijalektizama kojima su oni dali "pravo građanstva". Mnoštvo leksike sa oznakom za dijalektizam koju daje H.WEHR u svom rječniku (izd.1979) ne znači u odnosu na relativno skroman broj zabilježenih dijalektizama u rječniku H. K. BARANOVA (izd.1976) liberalniji i otvoreniji stav ovog prvog, odnosno puritanstvo i konzervativnost posljednjeg. Naprotiv, veliki broj riječi koje WEHR uzima kao dijalektizme BARANOV stavlja u red književne leksike bez ikakvih ograda, npr.:

يا فطه yafta (eg.) pl.-at sign, signboard...(WEHR 1979, 1294)
 يَفْطُ، يَافِطَاتُ 1) vyveska; tablička (na dverjah);...
 يَافِطَةٌ mn (BARANOV 1976, 916)

فرشاية furšāya (syr.) brush (WEHR 1979, 826)

فُرْشَاةٌ، فُرْشَاةٌ ščetka; ... (BARANOV 1976, 590)

خلص II (colloq) to finish (s.th.) (WEHR 1979, 295)

II خَلَصَ 3) zakančivati (BARANOV 1979, 232)

شوفة šaufa (colloq) sight, spectacle, view (WEHR 1979, 577)

شوفة mn. اُتُ - vid (BARANOV 1976, 422)

Isto tako, najveći dio leksike koju je uz oznaku za kolokvijalizam zahvatio u svom rječniku BARANOV (izd. 1976) nije našao mjesta u rječniku H.WEHR (izd. 1979), npr.:

دِلْوَقْتِ nar. teper', sečas (BARANOV 1976, 261)

بَرَأَ nar. 1) snaruži, vne; 2) naružu (BARANOV 1976, 62)

مش nar. ne; net; مش ممكن nevozmožno; nel'zja (BARANOV 1976, 755)

لَحَسَنَ nar. ibo, tak kak;... (BARANOV 1976, 714)

شو؟ nar. što? (Sirija) (BARANOV 1976, 420)

حَاظِرٌ mn. حَوَاظِرٌ 5) nar. gost' (BARANOV 1976, 149)

Interesantno je da je nekoliko riječi koje u rječniku H. K. BARANOVA (izd. 1976) imaju oznaku koja opominje da se radi o dijalektizmu uvršteno u rječnik H. WEHRA bez takvih upozorenja, npr.:

بوز nar. moroženo (BARANOV 1976, 92)

بوز *buz*, بوزة *buza* ice cream (WEHR 1979, 100)

مَعْلُومٌ 2) nar.konečno, razumeetsja (BARANOV 1976, 535)

معلوم *ma'lum* ...; of course! certainly! sure! no doubt! (as an affirmative reply);... (WEHR 1979, 745)

Međutim, gotovo nijedan od gramatikalnih dijalektizama smjelo "gurnutih" među leksiku književnog rječnika od strane BARANOVA nije dobio "ulaznu vizu" WEHROVOG rječnika, npr.: أَحْنَا (26), اِمْتَى، اِمْتَى (43), (43), أَلِي، أَلِي (42)، دِي، دَا (243)، هُون (864)، عَشَان (517)، رَاخ (318)...itd.

Razlike u procjeni dijalekatske težine koju uz određene ograde može trpjeti književna leksika očevidne su u odnosu leksike koju je obilježio H. WEHR, odnosno BARANOV i materijala koji nam daje na uvid rječnik "al-Mu'ğam al-wasīṭ". Riječ je o tome da najveći dio tih riječi u ovom rječniku nije registrovan, ili ako je do toga i došlo, vrlo često se radi o tudicama koje "al-Mu'ğam al-wasīṭ" tako i bilježi ne uvažavajući pri tom njihovog dijalekatskog posrednika, odnosno regionalnu upotrebu. Ponekad se dešava da oznaka za dijalektizam-regionalizam WEHROVOG rječnika izostaje, zajedno s bilo kakvim drugim upozorenjem, u navodu te iste riječi u "al-Mu'ğam al-wasīṭ", ili se dešava da u ovom posljednjem data riječ bude registrovana kao " (الْمَوْلِدُ (مو))", tj. riječ postklasičnog porijekla. Npr.:

جفت *jift* (eg.) forceps (esp. med.); tweezers, metal clamps (med.)... (WEHR 1979, 151)

(الْحِفْتُ): آلة جراحية ذات سافين (د)

("al-Mu'ğam al-wasīṭ" 1960-1961, 127)

سكة *sikka* pl. سلك *sikak*...; (eg.) side street, lane (narrower than شارع *šāri'*) (WEHR 1979, 485)

(السَّكَّةُ) ... -و- الرَّفَاقُ

("al-Mu'ğam al-wasīṭ" 1960-1961, 442)

كْرِيشَة *kurēša*, *kirēša* (eg.) crepe (fabric)... (WEHR 1979, 961)

(الكْرِيشَة) : نسيج من القطن و نحوه متقبض كالكرش (مو)

("al-Mu'ğam al-wasīṭ" 1960-1961, 789)

ميدة *mīda* pl. ميد *miyad* (eg.) lintel, breastsummer (arch) (WEHR 1979, 1095)

(الميدة): طبقة من الحديد المسلح يقوم عليها جدار أو سقف (د)

("al-Mu'ğam al-wasīṭ" 1960-1961, 900)

Upoređujemo li dalje, primjećuje se vrlo upadljiva razlika u prisustvu regionalnih određenja popisanih i obilježenih dijalektizama. Najmanje ovakvih odrednica daje "Arabsko-ruskij slovar" H. K. BARANOVA, dok su dijalektizmi WEHROVOG rječnika u najvećem broju dati u formi dijalektizama-regionalizama. Ako se pri tom ima u vidu neuporedivo veći broj riječi sa oznakom za dijalektizam (regionalizam) u WEHROVOM rječniku, od kojih jedan broj kod BARANOVA ili nema nikakvu oznaku ili je dat samo s regionalnom markacijom, to navodi na zaključak o dvjema ipak različitim koncepcijama u vezi s ocjenom mogućnosti dodira književnog jezika i dijalekta. Taj dodir se, prema onome što nam prezentira građa WEHROVOG rječnika, dešava, prije svega, na nivou leksike čija semantika ne prelazi okvir bilo pojava i imenovanja iz najbliže okoline bilo onoga što je vezano za specifičnosti, život, običaje i uopšte kolorit određene regije. Iz ovoga postaje jasno da književni jezik ne komunicira s nekom apstraktnom kategorijom govornog dijalekatskog konglomerata, već s izdvojenim dijalekatskim entitetima. Regionalizacija, tj. geografskim i političkim granicama isparcelisana upotreba književnog jezika pretpostavlja, dakle prema WEHRU, i posezanje iz najbližih kolokvijalnih fondova. BARANOV ide mnogo dalje dozvoljavajući tzv. gramatičke dijalektizme. Dijalektizmi BARANOVA najčešće nemaju regionalnu oznaku, iz čega se može izvesti zaključak da se radi o manje-više generalno "važecim" dijalektizmima i to je dalo mogućnost i za zahvatanje nekih gramatikalnih riječi, ako ne zajedničkih za većinu dijalekata, onda sigurno upotrebljivih i razumljivih na jednom širem području. BARANOVU nije ostala nepoznata regionalna vrijednost pojedinih riječi [خَوْنٌ sobir. prsiki (Egipet) (BARANOV 1976, 240)], ali je indiferentan na mogućnost da se takvim pojavama da kolokvijalna pozadina. Dodir dva sistema ovdje, izgleda, postaje interesantan onda kada se počne dešavati na jednoj opštoj, zajedničkoj razini. Oznaka "colloq" kod WEHRA imala bi otprilike vrijednost oznake "nar" u BARANOVOM rječniku, međutim samo nekoliko tako obilježenih riječi u WEHROVOM rječniku ima isti tretman kod ovog posljednjeg.

Standardno-jezička varijantnost i očigledna razućenost književnog arapskog jezika ni u jednom od ova tri rječnika, po svemu sudeći, nije utvrđivana na osnovu dovoljno pouzdanih kriterija standardnosti. Ti kriteriji, kako vidimo u "al-Muġam al-wašī", mogu biti puristički stabilni, ali ne i nepokolebljivi da se ponekad ne bi osvrnuli i na dijalekat kao na nešto što, ipak, stoji kao prirodna baza i oslon književnog jezika, njegov "neuglađeni", ali dakako najbliži srodnik. Šta je to što se iz dijalekta može uzeti WEHRU je pokazala beletristika i štampa upotrebom ovjeravajući legalitet pojedinim riječima. Tu istu pisanu riječ, vjerovatno, je koristio i BARANOV, ali se, kako se vidjelo, koristio mnogo rastegljivijim kriterijima tako da je zahvatio i ono prema čemu je WEHR bio mnogo oprezniji. Pred nama su, dakle, tri rječnika jednog istog jezika, ali taj jezik za svaki od njih jednako ne izgleda. "Al-Muġam al-wašī" ne skriva normativne pretenzije i zato nam nudi jednu "umivenu" fushu, čiji imunitet i čistota moraju doći u pitanje sravnimo li je sa materijalima druga dva rječnika. Oba, svaki sa svoje strane, bilježili su,

nastojeći da ne propisuju, svu onu leksiku koja se koristi u službi savremenog arapskog književnog varijeteta, kako bi bili od koristi da se razumije ono na što bi se tu moglo naići. Oba ova rječnika, nesumnjivo vrlo kompetentna, uspjeli su, "iz prve ruke", snimiti kontakt dijalekta i književnog varijeteta, s tim što nam je BARANOV, čini nam se, ipak dao, ako ne vjerniju sliku, onda sigurno više materijala i podsticaja za razmišljanje o granicama dozvoljenih kontakata "amije" i "fushe". Ova razmišljanja trebala bi se odnositi i na urgentnost generalnih preispitivanja i uspostavljanja kriterija standardnosti koji bi stajali u tješnjoj vezi sa jezičkom stvarnošću savremenog arapskog svijeta i njenim potrebama, i time stekli uslove da budu istinski normativni i pouzdano utvrđeni.

UPOREDNA ANALIZA KOLOKVIJALIZAMA U RJEČNICIMA

R e z i m e

Standardno jezička varijantnost arapskog književnog jezika ni u jednom od analiziranih rječnika nije utvrđivana na osnovu dovoljno pouzdanih kriterija standardnosti. Ti su kriteriji ili puristički stabilni, vođeni normativnim pretenzijama, ili se radi o bilježenju svega onoga što se koristi u službi savremenog arapskog književnog varijeteta, u nastojanju da se bude od koristi u razumijevanju onoga na što bi se tu moglo naići. Utoliko, sva razmišljanja o granicama dozvoljenih kontakata "amije" i "fushe" svakako bi se trebala odnositi i na urgentnost generalnih preispitivanja i uspostavljanja kriterija standardnosti koji bi sfajali u tješnjoj vezi sa jezičkom stvarnošću savremenog arapskog svijeta i time stekli uslove da budu istinski normativni i pouzdano utvrđeni.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE COLLOQUIALISMS IN DICTIONARIES

S u m m a r y

The concept of "fasaha" is not clearly determined and therefore standardized variants of written Arabic language are not recorded on the basis of unquestionable principles. These principles vary from dictionary to dictionary and are either puristic and normative or aim at faithful record of language as attested by usage. The result is seen in different presentation of colloquialisms and also in impossibility of correct delimitation of possible contact between "amiya" and "fusha". Nevertheless, it is clear that it is difficult to find respectable basis for serious discussion dealing with standardized vocabulary of modern written Arabic, without general reexamination and covering colloquialisms and dialect expressions, that have gained currency in written form, by norms truly based on language reality of Arab world and present-day Arabic.